

związki wyznaniowe i organy samorządu terytorialnego. Wymienił także programy, w ramach których związki wyznaniowe mogłyby takie środki pozyskać. Zakres przedmiotowy porozumień zawieranych między organami samorządu terytorialnego a związkami wyznaniowymi jest bardzo szeroki, zaś sam fakt istniejącej współpracy determinowany jest zasadą subsydiarności oraz konstytucyjną zasadą współdziałania dla dobra wspólnego i dobra jednostki.

Po wygłoszonych referatach rozgorzała długa i ożywiona dyskusja, w której wzięli udział m.in.: dr A. Czohara, ks. dr T. Stanisławski, ks. dr hab. P. Stanisz, dr P. Sobczyk oraz dr P. Leszczyński.

Zauważyć należy wysoki poziom merytoryczny, charakteryzujący wygłoszone przez prelegentów wystąpienia, a także staranne i rzetelne przygotowanie całej konferencji naukowej. Na aprobatę zasługują również zapowiedzi opublikowania materiałów z omówionego Zjazdu.

ANNA SŁOWIKOWSKA
KATEDRA PRAWA SAKRAMENTÓW
I INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO KUL

SPRAWOZDANIE
Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ
„25-LECIE PROMULGACJI KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO:
OBOWIĄZYWANIE I STOSOWANIE W POLSCE”,
ŁÓDŹ, 3-4 WRZEŚNIA 2008 R.

W dniach 3-4 września 2008 r. w Łodzi odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa „25-lecie promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego: obowiązywanie i stosowanie w Polsce”, której organizatorami byli: Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Kuria Metropolitalna oraz Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi, Wydział Nauk Prawnych TN KUL, Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL i Wydział Prawa Kanonicznego UKSW. Na miejsce obrad wybrano Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi.

Otwarcia konferencji dokonali: abp dr Władysław Ziółek, metropolita łódzki, oraz ks. prof. dr hab. Józef Krukowski, prezes SKP. Na początku abp W. Ziółek przywitał gości i uczestników konferencji, a wśród nich w szczególności: kard. Zenona Grocholewskiego, prefekta Kongregacji Wychowania Katolickiego, oraz bp. prof. dr.

Juana Ignacio Arriete, sekretarza Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych. Ksiądz Arcybiskup przybliżając tematykę konferencji, powiedział, że obowiązywanie i stosowanie prawa ma na celu zagwarantowanie najwyższego z praw, czyli zbawiania dusz. Postawił również pewne pytania, które dotyczyły następujących kwestii: czy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. jest wystarczający, czy też występują w nim braki i nieścisłości; jakie jest jego oddziaływanie i jak przebiega aplikacja przepisów kodeksowych. Życząc wszystkim owocnych i udanych obrad, abp W. Ziółek wyraził nadzieję, że zainoszą oni do swoich środowisk obraz Łodzi gościnnej i otwartej na potrzeby ludzi i tej katolickiej nauki, jaką jest prawo kanoniczne. Z kolei ks. prof. dr hab. J. Krukowski, nakreślając problematykę konferencji, powiedział, że promulgacja nowego Kodeksu była odpowiedzią papieża Jana Pawła II na wyzwanie zjawiska kryzysu, którego przejawem były dwie tendencje: 1) selektywne odwoływanie się do eklezjologii Kościoła, tzn. widzianego tylko jako wspólnota duchowa; 2) kwestionowanie prawa kanonicznego. Ks. prof. J. Krukowski przypomniał, że Kościół ma być pojmowany jako wielki pas transmisyjny, przenoszący eklezjologię soborową na język prawa kanonicznego.

Zanim przystąpiono do obrad, ks. dr Mirosław Sitarz, członek zarządu SKP, odczytał listy gratulacyjne nadesłane przez: Prymasa Polski kard. Józefa Glempa, kard. Henryka Gulbinowicza, Nuncjusza Apostolskiego w Polsce abp. Józefa Kowalczyka oraz bpa prof. dr. hab. Andrzeja Dziubę, pasterza diecezji łowickiej.

Obrady konferencji skoncentrowane zostały w czterech sesjach, po dwie każdego dnia. Pierwszej przewodniczył bp dr Ireneusz Pękałski – biskup pomocniczy archidiecezji łódzkiej, a swoje referaty wygłosili: kard. Z. Grocholewski i bp J.I. Arrieta. Pierwszy z prelegentów w referacie pt. „Nauczanie prawa kanonicznego po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.” przedstawił najpierw sytuację i ewolucję nauczania prawa kanonicznego w przedziale czasowym między Kodeksami z 1917 i 1983 r. Kardynał przypomniał, że KPK/17 nacechowany był wyjaśnieniami zbyt pozytywnymi bez elementu teologicznego, tj. eklezjologicznego i sakramentalnego. Kanoniści zaś oskarżani byli o formalizm i jurydyzm. Zaznaczył także powstanie nowych racji uzasadniających utratę zainteresowania studiowaniem prawa kanonicznego po Soborze Watykańskim II oraz wskazał na pewną dezorientację, która dotyczyła następujących faktów: 1) domniemanie, że KPK/17 nie obowiązuje, a nowego Kodeksu jeszcze nie ma; 2) niedoskonała, niekiedy fałszywa interpretacja eklezjologii *Vaticanum II*. Po Soborze sytuacja tych, którzy podejmowali studia z prawa kanonicznego, zmieniła się na gorsze. W seminariach jego nauczanie było słabe. Z kolei świeccy, którzy podejmowali studia kanonistyczne na uniwersytetach, mieli słabe przygotowanie teologiczne oraz minimalną znajomość języka łacińskiego bądź jej całkowity brak. Po promulgacji KPK/83 zainteresowanie prawem kanonicznym wzrosło. Autor potwierdził, że nowy Kodeks odzwierciedla w pełni soborową eklezjologię; podkreśla pierwszeństwo łaski, miłości i charyzmatu, uwidacznia struktury Kościoła: hierarchiczną i społeczną. Elementy te określają przedmiot i metodologię prawa kanonicznego, wskazaną w Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius*. Dlatego nie wystarczy odwoływać się tylko do Kodeksu, ale do jego pierwotnego wzoru. Prefekt Kongregacji Wychowania Katolickiego zauważył, że reforma w zakresie nauczania prawa kanonicznego wskazała właściwy kierunek,

jednakże obecne wymagania w omawianym przedmiocie są surowsze niż przed promulgacją KPK/83. Dotyczy to zwłaszcza kanonistów świeckich. Kardynał dokonał również klasyfikacji prawa kanonicznego, zaliczając tę dyscyplinę do nauk teologicznych a nie prawnych. Choć w dyskusji pojawił się głos, że po wprowadzeniu tych wszystkich wymogów nauczania prawa kanonicznego w Polsce kierunek nie mógłby funkcjonować, to jednak Kardynał podkreślił, że nie można dyspensować od wymogów, którym mają zadośćczynić normy prawne. Czym innym są jednak normy i zalecenia, a czym innym ich realizacja, dlatego należy uwrażliwić się na potrzeby czasu. Odrębną kwestią jest także uczciwość i ekonomia studiów. Autor stwierdził również, że nie ma w Kościele zbyt dużo pracy dla kanonistów świeckich, dlatego polecił, aby zastanowiono się w Polsce nad sensem mnożenia absolwentów, dla których nie będzie pracy.

Referat pod tytułem „Papieska Rada do spraw Tekstów Prawnych” został wygłoszony przez bp. J.I. Arriete – Sekretarza tej dykasterii Kurii Rzymskiej. Swoje wystąpienie prelegent rozpoczął od zaprezentowania rozwoju historycznego omawianego organu, następnie skupił się nad kompetencjami mu przysługującymi oraz zadaniami, jakie ma do spełnienia. Konstytucja apostolska *Pastor bonus*, na mocy której papież Jan Paweł II dokonał reorganizacji struktury Kurii Rzymskiej, jako główne zadanie Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych wymienia interpretację ustaw kościelnych. Ponadto powierza jej badanie w aspekcie prawnym ogólnych dekretów konferencji biskupów, rozstrzyganie, czy ustawy partykularne i ogólne dekrety wydawane przez niższych od najwyższej władzy prawodawców, są zgodne bądź nie z ustawami powszechnymi Kościoła. Bp J.I. Arrieta zaproponował, aby funkcje, które Rada spełnia, ująć w czterech kategoriach. Po pierwsze, Rada spełnia zadanie interpretacji autentycznej, tzn. że z ramienia najwyższego ustawodawcy wypełnia funkcję interpretacji powszechnych ustaw Kościoła łacińskiego i Kościołów wschodnich, gdyż swoim działaniem obejmuje ona cały Kościół. W tej kompetencji Rady uwidacznia się jej cecha charakterystyczna, która odróżnia ją od innych dykasterii, a mianowicie „uczestnictwo zastępcze” we władzy rządzenia Biskupa Rzymu. Drugą z wymienionych przez autora kategorii jest funkcja kontroli i ochrony aktów prawnych. Przejawia się ona w dyspozycyjności wobec pozostałych organów Kurii Rzymskiej, tak aby Rada czuwała nad prawidłowym wydawaniem przez nie aktów prawnych. Autor podkreślił przy tym, że kontrola ta jest obowiązkowa, a nie jedynie fakultatywna. Trzecia kategoria zawiera w sobie ocenę zgodności norm, które zostały promulgowane przez niższego ustawodawcę. Ostatnią z zaproponowanych jest funkcja doradcza, jaką Rada winna spełniać w stosunku do pozostałych dykasterii. W szczególności chodzi tu o wyjaśnianie wątpliwości zaistniałych np. podczas zebrań roboczych organów kurialnych. Zadanie to Rada realizuje również, publikując deklaracje i uwagi objaśniające, a także dostarczając opinii i wyjaśnień pochodzących bezpośrednio ze strony biskupów, konferencji biskupów, kurii diecezjalnych, trybunałów kościelnych, profesorów prawa kanonicznego, proboszczów oraz zwykłych wiernych. Autor szczególną uwagę poświęcił nazewnictwu samej Rady. Zmiany nazwy dowodzą rozwoju w funkcjonowaniu tego organu. Podkreślił, że obecne nazewnictwo: „teksty prawne” zamiast „interpretacja” znacznie lepiej osadza wielość zadań, jakie ma spełniać Papieska Rada. Dodał, że najlepszą dla niej nazwą byłoby

określenie jej jako „Ufficio”. Bp J.I. Arrieta przypomniał także słowa papieża Benedykta XVI, który wskazał, że Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych ma za zadanie „czuwać nad tym, aby odzwierciedlała zawsze w swej całości jedność i komunię, właściwe Kościołowi”.

Sekretarz Generalny Konferencji Biskupów Białorusi bp Antoni Dziemianko przewodniczył obradom drugiej z zaplanowanych tego dnia sesji. Rozpoczęła się ona prelekcją ks. prof. dr. hab. J. Krukowskiego pt. „Prawo powszechne a prawo partykularne Kościoła w Polsce. Konferencja Episkopatu i synody”. Autor we wstępie wyjaśnił znaczenie terminu *communio*, wyróżniając *communio christifidelium* oraz *communio ecclesiarum*. Pierwsze oznacza uczestnictwo wszystkich wiernych w kapłaństwie Chrystusa i powołania do udziału w budowaniu Kościoła powszechnego. Natomiast przez drugie należy rozumieć Kościół powszechny, obejmujący wszystkie Kościoły partykularne rozproszone na całej ziemi. Profesor podkreślił, że Kościół powszechny i Kościoły partykularne stanowią dwa sposoby istnienia tej samej wspólnoty Kościoła Chrystusowego. Następnie przypomniał pojęcie ustawy, które recypowane zostało z definicji filozoficznej św. Tomasza. Po omówieniu podstawowych terminów przedstawił kompetencje legislacyjne organów władzy w Kościołach partykularnych. Zaznaczył, że synod diecezjalny jest niezbędnym narzędziem biskupa w tworzeniu przez niego prawa. Dowodem na to jest odprawienie 27 synodów diecezjalnych w Polsce po promulgacji KPK/83. Prelegent wskazał także na oryginalność II Polskiego Synodu Plenarnego w aspekcie jego zasięgu *ad intra* (stosunki wewnątrzkościelne) oraz *ad extra* (stosunki Kościoła do państwa). Ponadto podkreślił, że Synod ów stanowi bardziej przejaw realizacji nauczycielskiego zadania w sytuacji, w jakiej znajduje się Kościół w Polsce, aniżeli narzędzie legislacji. Ma on bowiem charakter pastoralny i czerpie z nauczania *Vaticanum II*, a nie stosuje się do KPK/83. W dalszej kolejności autor szczegółowo omówił proces stanowienia prawa przez konferencję biskupów. Zgodnie z prawem kanonicznym przysługujące jej kompetencje legislacyjne do wydawania dekretów ogólnych mogą być realizowane w trojaki sposób: 1) z mocy samego prawa, 2) poprzez specjalny mandat Stolicy Apostolskiej, 3) wskutek podjęcia uchwały 2/3 członków konferencji z głosem stanowczym. Konferencja Episkopatu Polski korzysta z przysługujących jej uprawnień i od chwili obowiązywania KPK/83 wydała ponad 30 decyzji o charakterze prawnym, dwie deklaracje doktrynalne oraz kilka dokumentów liturgicznych. W podsumowaniu ks. prof. J. Krukowski zaznaczył, że KPK/83 jest ważnym instrumentem w procesie realizacji ducha odnowy Kościoła, czego wyraz daje bogata działalność legislacyjna w Polsce.

Jako ostatni tego dnia wystąpił ks. prof. dr. hab. Jan Dyduch, który przygotował referat pt. „Podstawowe prawa i obowiązki wiernych w KPK i partykularnym prawie polskim”. We wstępie wytłumaczył użyty w temacie prelekcji termin „podstawowe”, ponieważ takie sformułowanie nie zostało użyte w KPK/83. Podkreślił, że podstawowe prawa i obowiązki to te, które są źródłem innych praw i obowiązków, a bezpośrednio te, które łączą się z godnością osoby ludzkiej i godnością chrześcijanina. Autor zwrócił także uwagę na kolejność występowania terminów: „prawa” i „obowiązki”. KKKW jako pierwsze wymienia prawa, natomiast KPK/83 na pierwszym miejscu stawia obowiązki. Taka kolejność podyktowana została tezą, według której

iura sunt propria officia. Precedencja nie jest jednak najważniejsza, chodzi przede wszystkim o postrzeganie swojej osobowości prawnej, którą w Kościele kształtuje chrzest. Wśród „podstawowych” praw i obowiązków prelegent wymienił m.in. wolność w jej wymiarze indywidualnym i powszechnym oraz troskę o prawdę. Odnosił się także do innych fundamentalnych praw i obowiązków, do których w szczególności zaliczył prawo do życia oraz prawo do świętości.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji naukowej w bazylice archikatedralnej w Łodzi została odprawiona msza św. pod przewodnictwem JE kard. Zenona Grocholewskiego. Również sprawowaniem Eucharystii rozpoczęto drugi dzień obrad.

Na przewodniczenie kolejnej sesji organizatorzy poprosili ks. bp. dr. Artura Mizińskiego, biskupa pomocniczego archidiecezji lubelskiej. Pierwszymi tego dnia prelegentami byli: ks. bp prof. dr hab. Andrzej Dzięga, biskup sandomierski, oraz ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut, którzy zaprezentowali referat pt. „Ochrona sądowa praw wiernych”. We wstępie szczególną uwagę zwrócili na terminologię. Czym innym jest ochrona, a czym innym obrona. Pierwsza ma charakter prewencyjny, zabezpieczający. O drugiej mówimy, gdy nastąpiło faktyczne naruszenie jakiegoś stanu, sprawiedliwości. Samo pojęcie *tutella* – charakteryzuje się zarówno prewencyjnością, jak i obroną aktywną, zaś w najszerszym znaczeniu oznacza odzyskiwanie czegoś, co już utracone. Po wyjaśnieniu niezbędnych pojęć postawiono następujące tezy: 1) czy praw wiernych należy chronić przeciwko Kościołowi, czy razem ze sprawami Kościoła. Wyjaśnienie kwestii podyktowane zostało tym, że rozróżnia się prawa wiernego w sensie bezpośrednim (należą do nich prawa konkretnej osoby) oraz w sensie pośrednim (są zakorzenione w dobru publicznym Kościoła); 2) czy chronione są prawa wiernego jako prawa osoby, czy raczej chronione są wartości. Prelegenci podkreślili, że fundamentem procesu małżeńskiego jest osoba ludzka, zaś jego istotą jest poszukiwanie prawdy. Sądowa ochrona praw wiernych spoczywa więc na sędziach, którzy muszą być odpowiedzialni za duchowy owoc procesu w sercu i umyśle wiernego.

W wystąpieniu pt. „Sprawiedliwość administracyjna w Kościele” ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński przeanalizował zagwarantowanie ochrony praw wiernych przez istniejący w Kościele system sprawiedliwości administracyjnej. Zaznaczył, że prawo wniesienia rekursu przysługuje każdemu, kto twierdzi, że jest pokrzywdzony dekretem. Warunkiem jednak jest, aby osoba ta posiadała zdolność prawną oraz szczególną legitymację. Nabywa ją ten, kto znajduje się w zasięgu działania dekretu administracyjnego i uważa, że jest on dla niego krzywdzący, tzn. narusza jego sytuację prawną w Kościele. Odnośnie do rekursów wnoszonych do II Sekcji Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, zaznaczył, że orzecznictwo dopuszcza jego wniesienie nie tylko przez samą osobę fizyczną, ale również przez inną jednostkę, np. biskupa w imieniu diecezji. Możliwość taka podyktowana została koniecznością usunięcia wątpliwości dotyczących tego, że osoba fizyczna łatwiej może dochodzić swoich praw w Kościele aniżeli osoba prawna. Prelegent podał w wątpliwość skuteczność obecnego systemu sprawiedliwości, podkreślił brak sądowej kontroli aktów administracyjnych na płaszczyźnie lokalnej, której gwarantem miały stać się trybunały administracyjne. Jednak do tej pory nie zostały one utworzone.

„Organy kolegialne w Kościele partykularnym” to tytuł referatu wygłoszonego przez ks. dr. Mirosława Sitarza. We wstępie prelegent wyjaśnił znaczenie pojęć: „Kościół partykularny” oraz „organ”. Następnie przeanalizował normy prawa powszechnego i partykularnego, które odnoszą się do kolegialnych organów obligatoryjnych (diecezjalna rada ds. ekonomicznych, rada kapłańska, zespół proboszczów konsultorów, kolegium konsultorów) i fakultatywnych (synod diecezjalny, rada biskupia, kapituły kanoników, diecezjalna rada duszpasterska, rada mediatorów) w diecezji, a także normy dotyczące organów kolegialnych utworzonych z inicjatywy biskupa diecezjalnego. Autor dostrzegł korzystne zmiany w tworzeniu każdej z trzech grup organów kolegialnych. Postęp ten dotyczy zarówno liczby tworzonych struktur gremialnych w diecezji, jak i liczby oraz jakości promulgowanych ich statutów i regulaminów. Podkreślił, że rada kapłańska i kolegium konsultorów istnieją obecnie we wszystkich Kościołach partykularnych w Polsce, zaś rada ds. ekonomicznych nie została utworzona jedynie w 3 diecezjach. Z kolei zespół proboszczów konsultorów został wybrany tylko w 13 diecezjach, dlatego należy postulować utworzenie tego gremium w pozostałych. Odnośnie do organów fakultatywnych prelegent stwierdził, że po promulgacji KPK/83 synod diecezjalny zwołany i zakończony został w 27 Kościołach partykularnych, zaś w 7 trwa obecnie. W Polsce intensywnie rozwijają się kapituły katedralne i kolegiackie. Natomiast rada biskupia powołana została jedynie w 9 diecezjach, zaś rady mediatorów w ogóle nie utworzono. Szczegółowej analizie poddał diecezjalną radę duszpasterską, która funkcjonuje w 37 diecezjach. Jej skład jednak nierzadko odbiega od wymogów stawianych przez prawo powszechne, ponieważ nie zawsze jest ona rzeczywistym odzwierciedleniem całej porcji Ludu Bożego stanowiącego diecezję. Ks. dr M. Sitarz stwierdził, że określenie roli, jaką faktycznie spełniają organy kolegialne w diecezji wymaga dalszych badań, prowadzonych nie tylko metodą dogmatyczno-prawną, ale również socjologiczno-prawną. Dopiero na tej podstawie można będzie odpowiedzieć, czy KPK/83 spotkał się z właściwą recepcją materialną i formalną w poszczególnych Kościołach partykularnych w Polsce.

Bp prof. dr hab. A. Dzięga przewodniczył obradom czwartej – ostatniej sesji konferencji, w której wygłoszone zostały dwa referaty. Problem występowania osób z Kościoła podjął ks. dr Zbigniew Tracz w prelekcji zatytułowanej „Przynależność do Kościoła katolickiego”. Wskazał na warunki, jakie musi spełnić osoba, aby wystąpiła ze wspólnoty Kościoła formalnym aktem prawnym. Należą do nich: 1) wewnętrzna decyzja o wystąpieniu, 2) jej uzewnętrznienie, 3) przyjęcie tej decyzji przez kompetentną władzę kościelną. Podkreślił, że warunki te muszą wystąpić kumulatywnie, w przeciwnym razie nie zostaną wywołane skutki prawne. Prelegent zaproponował założenie „księgi wystąpień z Kościoła” (w niej również miałyby zostać wpisany powrót do wspólnoty Kościoła). Według niego fakt wystąpienia winien być również odnotowywany w duplikatach ksiąg metrykalnych. Podjęty przez ks. dr. Z. Tracza temat, wywołał ciekawą dyskusję, zwłaszcza w zakresie statusu prawnego osoby, która formalnym aktem odstąpiła od Kościoła katolickiego. Przeanalizowano również próbę zakwalifikowania tego czynu do przestępstwa apostazji.

Ostatnim z wygłoszonych w czasie dwudniowej konferencji był referat ks. prof. dr. hab. Edwarda Góreckiego pt. „Parafia terytorialna i personalna w KPK z uwzględnieniem polskiego prawa partykularnego”. Autor wskazał istotne elementy

parafii wynikające z dyspozycji kodeksowej. Należą do nich: 1) określona wspólnota wiernych, 2) utworzona na stałe, 3) powierzona proboszczowi, 4) pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego (kan. 515 § 1 KPK/83). Podkreślił także wspólnotowy charakter parafii, określanej jako „wspólnota wspólnot”, która ma być centrum życia religijnego w diecezji. Prelegent przeanalizował polskie ustawodawstwo partykularne, aby móc odpowiedzieć na pytanie: czy i w jakim stopniu uzupełnia ono prawo powszechne dotyczące tej materii. Z przeprowadzonych badań wywnioskował, że norm regulujących sprawę parafii jest niewiele. W dyskusji nad omawianym referatem zwrócono uwagę na sformułowanie „parafia tymczasowa”, znajdujące się w polskim przekładzie KPK/83, i postulowano, aby używać określenia zawartego w tekście łacińskim, czyli *quasi*-parafia, które jest bardziej właściwym terminem. Wyrażenie to jest także stosowane w tłumaczeniach KPK/83 na inne języki.

Zamknięcia obrad dokonał abp dr W. Ziółek oraz ks. prof. dr hab. J. Krukowski, który poinformował o podjętej przez Walne Zebranie SKP uchwale, dotyczącej włączenia Księdza Arcybiskupa w poczet członków honorowych Stowarzyszenia Kanonistów Polskich. Wyraził także wdzięczność ks. dr. Zbigniewowi Traczowi za wysiłek organizacyjny. Wszystkim zebranych podziękował za aktywne uczestnictwo i zaprosił na kolejne spotkanie, które prawdopodobnie odbędzie się w Częstochowie.